

О.О. Кулініч*

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Сучасний період розвитку суспільства та держави характеризується тим, що інформаційні процеси стали необхідним атрибутом для забезпечення діяльності державних органів, підприємств, громадян. Сьогодні важливо не тільки швидко знайти потрібну інформацію, але й вміти захистити власну. Не існує інформації, якою ніхто не цікавиться. Особливо, коли завдяки цій інформації хтось заробляє гроші¹.

Інформація є суттєвим елементом суспільних відносин, інтелектуальним скарбом держави та її народу, початком до розвитку високорозвиненого суспільства.

Інформаційні ресурси держави вже сьогодні зайняли своє місце поруч з її найважливішими ресурсами — економічними, фінансовими, природними тощо. Інформаційні ресурси містять у собі важливу геологічну, геофізичну, економічну інформацію. Але ще не всі усвідомили, що інформація — це найцінніший скарб, це “гроші майбутнього”. Вже сьогодні, аналізуючи ринок країни, можна побачити, що з кожним днем зростає та його частина, де перше місце віддано інформації. Навіть невелике її перекручення, неправильна інтерпретація призведуть до незворотних наслідків. У зв'язку з цим є необхідним чуйне відношення з боку державної влади до регулювання інформаційного простору.

Для України гострою є проблема узгодження норм національного законодавства з європейськими принципами і нормами регулювання інформаційної діяльності, що підтверджується обраним євроінтеграційним напрямом державної політики. У зв'язку з цим актуальною є проблема аналізу чинного законодавства (в тому числі норм, які стосуються інформаційної сфери) та визначення перспектив його розвитку з метою наближення до європейських вимог і стандартів.

Дослідженням питань, пов'язаних з процесом становлення інформаційного права, визначенням інформації як нематеріального об'єкта права, займаються видатні українські та іноземні вчені, такі як: І.Л. Бачило, Л.К. Терещенко, С.І. Семилетов, О.А. Гаврилов, В.А. Дозорцев, Є.В. Петров²

Законодавче визначення поняття “інформація” міститься у Цивільному кодексі України та у Законі України “Про інформацію”.

Згідно із ст. 200 ЦК України інформацією є документовані або публічно оголошені відомості про події і явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі³.

Аналогічне визначення міститься у Законі України “Про інформацію”⁴.

© Кулініч О.О., 2005

* аспірант Одеської національної юридичної академії

¹ Хамардюк Й. Захист інформації: проблеми застереження // Вісник прокуратури. — 2003. — № 5 (23). — С. 118.

² Бачило І.Л. Институты интеллектуальной собственности и информация // Интеллектуальная собственность: Современные правовые проблемы. Проблемно-тематический сборник. — М., 1998; Терещенко Л.К. Информация и собственность // Защита прав создателей и пользователей ЭВМ и баз данных (комментарий российского законодательства). — М., 1996.; Семилетов С.И. Информация как особый нематериальный объект права // Государство и право. — 2000. — № 5; Гаврилов О.А. Информатизация правовой системы России. Теоретические и практические проблемы. — М., 1998.; Дозорцев В.А. Информация как объект исключительного права // Дело и право. — 1996. — № 4; Петров Є.В. Правове регулювання інформаційного ринку в Україні / / Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Збірник наукових праць / Донецький інститут внутрішніх справ при ДНУ. — 2000. — № 1.

³ Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. — 2003. — №11. — Ст. 461.

⁴ Про інформацію: Закон України від 02.10.92 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.

Закріплення інформації в ЦК України серед нематеріальних благ було обумовлено державною значимістю інформації, її комерційною цінністю та необхідністю захисту інформації як нематеріального, вільно розповсюджуваного та доступного блага, яке необхідне людині у її життєдіяльності⁵.

Інформація являє собою категорію ідеального, вона невідчутна, не споживається та не може бути об'єктом правовідносин окремо від її матеріальних носіїв — фізичних об'єктів, тому що знаходиться у безпосередньому зв'язку з ними. Вона є нематеріальним благом та, у зв'язку з притаманними їй рисами, окремим об'єктом цивільно-правового регулювання.

Актуальною проблемою, без розв'язання якої неможливо вдосконалення правового законодавства, є необхідність законодавчого визначення правового режиму інформації та критеріїв віднесення інформації до об'єктів цивільних прав.

Завдяки швидкому розвитку інформаційних технологій, збільшення колаобігу об'єму інформації необхідно особливу увагу приділяти правовим механізмам, які забезпечать правове регулювання інформаційних відносин тому, що "природа інформації та інформаційного продукту не вміщується у звичні форми предметів правових відносини, а ці відносини потребують нових механізмів правового регулювання"⁶.

Правовий режим інформації та межі його дії є визначальною основою для встановлення взаємодії між державною владою, особою та суспільством, важливим інструментом формування балансу між потребою у вільному обміні інформацією і припустимими обмеженнями щодо її поширення⁷.

За режимом доступу розрізняють загальнодоступну інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Остання поділяється на конфіденційну і таємну. До конфіденційної інформації відносять державну, комерційну, службову таємниці та таємниці, які пов'язані з правом на недоторканість приватного життя.

Таємна інформація є об'єктом цивільних прав. До неї належать відомості, власники яких мають право надавати цю інформацію на свій розсуд, самостійно визначати порядок доступу до неї та які не зобов'язані мотивувати свою відмову у наданні інформації. Цією інформацією є твори, що є об'єктом авторського права, патентного права, товарні знаки, знаки обслуговування та місць походження товарів.

Інформація як об'єкт цивільних прав відрізняється від матеріальних речей — об'єктів права власності своїми специфічними ознаками.

Передусім, інформація є ідеальним компонентом буття (нематеріальним благом). Це одна з найважливіших її особливостей як об'єкту права. Саму по собі інформацію неможливо відчутти, тому в більшості випадків вона опосередкує в результаті дій суб'єкта, здійснених під впливом сприйнятої ним інформації, або вона стає об'єктом права після її фіксації на матеріальному носії.

Інформація є невичерпним ресурсом, який можна використовувати необмежену кількість раз, необмеженим числом користувачів (володарів), екстериторіально і навіть одночасно, проте необхідно пам'ятати, що інформації властива така ознака — як моральне старіння. Крім того, її важливою особливістю є можливість необмеженого тиражування, розповсюдження і перетворення.

Інформація є самостійним об'єктом. Інформація існує окремо від технологічних рішень її зберігання, передачі і обробки, а також відокремлена від середовища, в якому знаходиться.

На підставі визначених особливостей інформації як об'єкта цивільних прав, можна виділити

⁵ Семилетов С.И. Информация как особый нематериальный объект права // Государство и право. — 2000. — № 5. — С. 67.

⁶ Бачило И.Л. Институты интеллектуальной собственности и информация // Интеллектуальная собственность: Современные правовые проблемы. Проблемно-тематический сборник. — М., 1998. — С. 56.

⁷ Соснін О. "Таємно", "секретно", "конфіденційно" // Політика і час. — 2002. — № 9. — С. 59.

критерії, за якими можна віднести інформацію до об'єктів цивільного права. По-перше, інформація як об'єкт може бути предметом відносин лише між учасниками цивільного обороту. По-друге, відносини з приводу інформації повинні будуватися на принципах Цивільного Кодексу України. Таким чином, як тільки у взаємостунках суб'єктів з'являється "нерівність" — інформація як об'єкт цивільного обороту "зникає". По-третє, цивільний оборот, в основному, забезпечує економічний розвиток суспільства. Отже, наступним критерієм можна б було виділити її корисність і вартість, оскільки в результаті її створення затрачувалися певні матеріальні і „духовні ресурси” творців. По-четверте, форма виразу інформації. В цивільному обороті саму по собі інформацію безвідносно її носія неможливо відчути, тому в більшості випадків вона опосередкує в результаті дій суб'єкта, здійснених під впливом сприйнятої ним інформації або вона стає об'єктом цивільного права після її фіксації на матеріальному носії.

Виділення інформації як самостійного об'єкту цивільного права та майбутнє законодавче закріплення критеріїв віднесення інформації до об'єктів права обумовлено її комерційною цінністю і оборотом, необхідністю захисту інформації як нематеріального, вільно поширюваного і легко доступного блага, необхідного людині в її життєдіяльності.

Таким чином, інформація в цивільно-правовому значенні характеризується нематеріальним характером по відношенню до матеріального носія, має кількісну визначеність та можливість багаторазового використання⁸.

Перенесення вектора науково-технічного прогресу у бік розвитку інформаційних технологій обумовило стрімке зростання значимості інформації як об'єкта економічних відносин. У той же час, суперечливість діючих норм в галузі охорони інформації, її найчастіше декларативний характер перешкоджають формуванню сучасної правозастосовчої практики. У зв'язку з цим, уявляється необхідність побудови і регламентації в національному законодавстві структури нематеріальних об'єктів правової охорони. Разом з цим, необхідним є визначення правового режиму, порядку доступу до інформації, розроблення заходів щодо захисту власників від несанкціонованого доступу. Визначення відповідей на всі ці питання допоможе заповнити прогалини в правовому врегулюванні інформаційних відносин.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою цивільного права
Одеської національної юридичної академії
(протокол № 19 від 12 травня 2005 року)*

⁸ Северин В.А. Правовой механизм регулирования коммерчески значимой информации в торговом обороте // Юрист. — 2002. — № 10. — С. 10.